



ANTANAS ANDRIJAUSKAS

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

## VYTAUTO KASIULIO EGZOTIŠKŲ SPALVŲ MAGIJOS SKLAIDA PARYŽIAUS MOKYKLOS APLINKOJE

The Dispersion of Kasiulis's Magical Colors  
in the Entourage of Paris School

### SUMMARY

The article analyzes the paintings of Vytautas Kasiulis (1915?–1995), one of the most exotic Lithuanian artists in the entourage of Paris artistic society. Neglecting majority of his creative activities it focuses on the stylistic development of his oil and pastel painting. The sources of his creativity and relations with the celebrities of modern art (Monet, Gauguin, Matisse, Dufy, Rouault, Soutine) as well as orientalist tendencies are considered. The main attention is paid to the peculiarity of Kasiulis's art phenomenon, creative character, and the development of painting style. The main stages of painter's creative evolution are analyzed in more details; for each stage has its own stylistic character, favorite plots, motives, personages, and the means of artistic expression. Special attention is paid to explication of painter's color concept as well as poetic and metaphoric thinking. Along with L. Segal and P. Rimša, Kasiulis is regarded as a Lithuanian emigration painter of the 20th century who developed the tendencies of exoticism.

### SANTRAUKA

Straipsnis skirtas vieno egzotiškiausių Paryžiaus meninėje aplinkoje iškilusių Lietuvos dailininkų Vytauto Kasiulio (1915?–1995) kūrybos analizei. Čia sąmoningai atsiribojant nuo daugybės kitų šio dailininko kūrybinės veiklos sričių, daugiausia dėmesio skiriama aliejinės tapybos ir pastelės stilistinei raidai. Gvildenamos dailininko kūrybos ištakos, sąlyčiai su didžiaisiais moderniojo meno (Monet, Gauguin, Matisse, Dufy, Rouault, Soutine) meistras, orientalizmo tendencijos. Aptariamas V. Kasiulio dailės fenomeno savitumas, jo kūrybą veikęs charakteris ir tapybinio stiliaus sklaidos ypatumai. Detaliai analizuojami pagrindiniai tapytojo kūrybinės evoliucijos tarpsniai, išryškunami kiekvieno jų būdingiausi stilistiniai bruožai, pamėgti kūrybos

RAKTAŽODŽIAI: Kasiulis, Lietuvos išeivijos dailė, Paryžiaus mokykla, egzotizmas dailėje, orientalizmas.

KEY WORDS: Kasiulis, the fine arts of Lithuanian emigration, Paris school, exoticism in the fine arts, orientalism.

siužetai, motyvai, personažai ir meninės raiškos priemonės. Itin stengiamasi išryškinti dailininko spalvos sampratą, poetinio ir metaforinio mąstymo bruožus. Kasiulis vertinamas kaip greta L. Segalo ir P. Rimšos stipriausiai išsivijoje egzotizmo tendencijas plėtojęs iš Lietuvos kilęs XX a. tapybos meistras.

## ANKSTYVASIS KŪRYBINĖS EVOLIUCIJOS TARPSNIS

Mėginant atsekti Kasiulio kūrybinės evoliucijos tarpsnius ir išryškinti jų pagrindinius stilistinius bruožus, iškart į akis krinta jautrus dailininko reagavimas į jo aplinkos aktualius estetinius poreikius ir gyvybingiausias raidos tendencijas. Pavyzdžiui, ankstyvoji kaunietiško tarpsnio Kasiulio tapyba išsiskiria tamsiais tonais ir plėtojasi realistinių, natūralistinių ir simbolistinių tradicijų veikiami. Tai dažniausiai slėpinga dvasia dvelkiantys lyriniai, sutemų kupini neoromantiniai kūriniai, neretai su grotesko, satyros elementais. Šie dažniausiai buitinio žanro paveikslai skleidžiasi tarpinėje erdvėje tarp realizmo, natūralizmo ir literatūrinio psichologinio simbolizmo. Žvelgiant iš dabarties pozicijų į juos ir apskritai į ankstyvojo Kasiulio meninius skonių ir dailės prioritetus, jie gali pasirodyti kiek retrogradiški. Tačiau jo studijų metais, nepaisant daugelio gabiausių jaunų Vienožinskio mokinių „piligrimystės į Paryžių“, Kauno meno mokyklos aplinkoje dar buvo stipri konservatyvaus neoromantinio simbolizmo įtaka, ir todėl ne visuomet modernistinės dailės laimėjimai sulaukdavo vyresnės kartos dailininkų pritarimo.

Nors kaunietišku kūrybinės evoliucijos tarpsniu menininko kūryboje lygia-grečiai skleidžiasi skirtingos stilistinės tendencijos, tačiau beveik visi šio tarpsnio kūriniai išsiskiria tamsiu koloritu. Pavyzdžiui, paveikslas „Autoportretas“ (apie 1940 m.) dvelkia simbolizmo este-

tika, kitame paveiksle „Irgi mat kritikai“ (1942 m.) regime groteskiškų XIX a. pradžios Carlo Spitzwego kultivuojamos vokiečių Bydermejerio tapybos tradicijų poveikį, peizaže „Žiemą“ (apie 1942 m.) išnyra neoromantinio simbolizmo pėdsakai, paveiksle „Malkų pristigus“ (Autoportretas, apie 1942 m.) ryškėja realizmo apraiškos. Kituose Kaune sukurtuose paveiksluose „Prieš generalinę repetitiją“ (apie 1941–1943 m.) ir „Pas dailininką“ (1943 m.) į akis krinta grotesko elementais paįvairinti ir perfrazuoti mažųjų olandų pamėgti motyvai. Kartu Kasiulis tuo metu kuria ir kruopščiai ištapytus, spindinčius prislopintame tamsiame fone religinius paveikslus „Pieta“ (1942 m.), „Šv. Kazimieras“ (1943 m.), kuriuose dar regimi tapymo manieros negrabumo pėdsakai. Tačiau greta vyraujančių tamsių tonų paveikslų ir ankstyvojo kūrybinės evoliucijos tarpsniu matome to gaivaus spalvingumo užuomazgas, kurios vėliau visa jėga išsiskleis Paryžiuje. Šiuo požiūriu reikšmingas yra paveikslas „Piršlybos“ (iki 1941 m.?) ir tikriausiai M. Dobužinskio urbanistinių peizažų pavyzdžiu sukurtas „Vakaras kieme“ (1942 m.).

Po 1943 m. Kauno Vytauto Didžiojo kultūros muziejuje vos 25 metų amžiaus dailininko surengtos pirmosios personalinės parodos Kasiulis tampa viena ryškiausių naujos dailininkų kartos figūrų. Karo metais išleistame kataloge įvardiniam straipsnyje aptardamas dulksvo ko-

lorito ir tamsių tonų vyravimą dailininko kūrinuose, V. Jonynas išvelgia jo kūryboje ryšį su senaisiais meistrais, ypač Rembrandtu. Tačiau kartu Jonynas regi neįprastą tuometinei Lietuvos dailei potraukį prie figūrinių kompozicijų ir didelių formatų. „Pasigerėjimo vertas jaunatviškas užmojus, – rašo jis, – realizuoja didelio formato su keliasdešimt figūrų tapytos kompozicijos, kaip pav. „Išsilaisvinimas“, o pasiekti laimėjimai kompozicinių spalviniu bei psichologiniu atžvilgiu rodo Kasiulį esant apdovanotu didelėmis gamtinėmis dovanomis ir gražiai sugebantį jas išnaudoti.“<sup>13</sup>

Tačiau svariausią poveikį jauno dailininko statuso ir simbolinio kapitalo augimui turi palanki subtilaus meno kritiko Vytauto Kairiūkščio recenzija, kurioje išsamiai aptariami įvairūs šios naujos kylančios tapybos žvaigždės kūrybinio stiliaus ypatumai. Jis atkreipia dėmesį į parodoje rodytų darbų tamsų koloritą, originalumą, naujoviškumą, dailininko polinkį kurti didžiulių formatų teminius darbus. Pro kritiko akis nepraslenka didžiuliai jauno tapytojo meniniai užmojai, „neabejotinai dideli gabumai, nemažas techninis mokėjimas“<sup>14</sup>, išskirtinis dėmesys formos, kolorito, spalvų suderinimo, kompozicijos problemų sprendimui, žanrinių ir humoristinių siužetų įvairovė, neaptinkama kitose parodose. Tačiau kartu jis išvalgiai apnuogina tas problemas, kurios iškyla jaunam Kasiuliui. Konstatuodamas Kasiulio polinkį į tamsų koloritą ir į lengvą satyrą bei humorą, Kairiūkštis taikliai pažymi, kad jo paveikslai „kartais primena XIX amžiaus pirmosios pusės vokiškos Bydermejerio epochos dailininkų (kaip Špicvegas, Zimonas) paveikslus.

Panašūs darbai (paminėsime, pvz., „Sužadėtiniai ir auklė“, „Nauja tarnaitė“ ir kt.) negali meniškai patenkinti šių dienų žiūrovo, nes tokiems darbams trūksta naujos formos, naujo interpretavimo, nors ir senų siužetų.“<sup>15</sup>

Vadinasi, potencialiai Kasiulis jau pirmaisiais po studijų baigimo metais sėkmingai skleidžiasi figūrinės kompozicijos srityje, yra įvaldęs piešimo techniką, kuria išraiškingus apmatius, perpranta žmogaus kūno anatomiją, demonstruoja kolorito jausmą, ir *tikriausiai*, jei nebūtų išslydęs iš griežtos Vienožinskio akademinių reikalavimų perėmimo priežiūros, jo kūrybinė evoliucija turėjo potencinių galimybių plėtotis visai kitomis kryptimis. Tai jautė, kaip liudija recenzija, ir išvalgusis Kairiūkštis.

Nenuostabu, kad Kairiūkštis, aukštai vertinęs jauno dailininko talentą, ir pralinkus dešimtmečiui mąsto apie jo sklaidos perspektyvas. Tai liudija jau po J. Stalino mirties sąlygiško liberalėjimo sąlygomis Kairiūkščio Kasiuliui išsiųstas į Paryžių laiškas, kuriame skaitome: „Parašykite man porą žodžių – kaip gyvenate Paryžiuje, kaip sekasi dirbti. Girdėjau, kad turite pasisekimą ir įdomiai dirbate. Gal galite atsiusti man kokią savo darbų (spalvotą?) nuotrauką ar parodos katalogą?“<sup>16</sup> Išvalgus Kairiūkštis jaučia Kasiulio kūrybinį potencialą, todėl domisi, kaip jis skleidžiasi kitoje kultūrinėje dirvoje. Kasiuliui pasitraukus iš Lietuvos, Kaune, kaip manoma, liko per šimtą dailininko darbų, kurių likimas netyrinėtas. Tikriausiai didelė jų dalis karo metais dingo.

Atvykęs į Vokietiją, Kasiulis iš pradžių sunkiai vaduojasi iš Kaune vyravusios tamsos karalijos. Freiburge jo pa-

veikslių spalvinė gama keičiasi, kadangi evoliucionuoja dailininko tapymo stilius, atsiranda jautresni spalviniai santykiai, kolorito sprendimai, valdingesnis tampa dailininko potėpis, šviesėja spalvos. Paskieitus kraštovaizdžio spalvoms, į jo paveikslus vienu metu įsilieja jautresnis spalvinis niuansavimas, atsiranda skirtingų erdvinių planų, gylio jausmas, potėpyje ryškėja valdinga jėga. Paskiruose paveiksluose ryškėja spontaniškos potėpio manieros paliekamos faktūros, kurios rodo augantį dailininko techninį meistriškumą. Ryškiausiai šios tenden-

cijos atsiskleidžia jo „Autoportrete“ (1946 m.), kuris žavi naujais, vos ne šagališkais ryškių spalvų sąskambiais.

Lietuvių dailininkams simpatizavęs šią Vokietijos dalį administravusios prancūzų okupacinės valdžios atstovas Maurice'as Jardot 1948 m. padeda Kasiuliui, kaip ir A. Galdikui, gauti leidimus išvykti į Prancūziją dirbti Metz'o vitražų dirbtuvėje. Kol dailininkas dokumentus susitvarko ir nuvyksta į Metzą, vieta jau užimta. Pasinaudojęs susidariusiomis aplinkybėmis, Kasiulis negrįžta į Freiburgą, o išvyksta į išsvajotą Paryžių.

## PARYŽIAUS PERIODO STILISTINĖS METAMORFOZĖS

Iš tikrųjų palyginti su Lietuva ir Vokietija, gaivesnė aukštojo meno kūrinų kupina Paryžiaus kultūrinė aplinka, tiesioginė pažintis su prancūzų moderniosios dailės laimėjimais darė didžiulį poveikį Kasiulio tobulėjimui spalvos ir švelniu muzikalumu alsuojančio kolorito srityse. Sunkius karo metus išgyvenę žmonės Paryžiuje šalinasi niūrių netolimos praeities išgyvenimų; iš čia kyla jų dėmesys hedonistiniams gyvenimo ir meninės kultūros aspektams. Tad meno rinkoje vėl populiarus tampa gaivus spalvingumas ir modernistinės dailės genezės pradžioje vyravę žaismingi iš Picasso ir Matisse'o aplinkos dailininkų kūriniai išsirutulioję motyvai, personažai ar dekoratyvūs ornamentiniai, Artimųjų Rytų tautų kilimus primenantys, plačiai eksploatuojami publikai imponuojantys žaismingi pokštai, teatralizuotos figūrų režisūros ryškaus arba margo kolorito fone.

Paryžiuje dailininkas iš pradžių gyvena kaip benamis baisyame skurde, kol įsidarbina naktiniu sargu miesto centre

*avenue de la Republique*. Ištroskęs tikrų meno vertybių dailininkas daug laiko skyrė šio miesto muziejuose ir galerijose sukauptų meno kūrinų studijoms. Laiške žmonai į Freiburgą jis rašė: „Aš gyvenu neblogai, nes galiu nueiti į muziejų ir galiu daug daug dirbti. Niekada dar taip nedirbau ir niekada tiek laimės neturėjau, jeigu tu dar čia būtum, tai jau rojelis atsidadytų. [...] Nueini į muziejų ir matai – Van Goghas, Manet, Rembrandtas, ir visi tikri, visi originalai. O svarbiausia jie čia pat kabo ir visada, kada nori, gali juos matyti.“<sup>17</sup>

Įsiliejęs į margaspalvį iš įvairių kraštų atvykusių Paryžiaus mokyklos dailininkų srautą, Kasiulis vis dažniau susimąsto ne tik apie išgyvenimo strategijas. Kaip sukurti savitą meninį stilių ir surasti savo vietą pasirinktos profesijos interesų lauke? Iš čia kyla ankstyvajam paryžietiškam kūrybinės evoliucijos tarpsniui būdingas visaėdiškumas, siekimas įtraukti ir perleisti per save įvairias sužavėjusias ikimodernistinio, mo-

dernistinio, naivaus meno, rytietiškos ornamentikos ir egzotizmo prisodrintas naujo Paryžiaus mokykloje jo gyvenimo metu išsiskleidusias dailės apraiškas. Jo darbai rodo su savito stiliaus ir naujų meninės išraiškos priemonių ieškojimu susijusius trumpalaikius sąlyčius su daugeliu didžiųjų impresionizmo, postimpresionizmo ir modernizmo dailės meistrų (Monet, Gauguino, Matisse'o, Braque, Derain, Vlaminco, Bonnard, Vuillardo, Van Dongeno, Marquet, Dufy, Rouault, Chagalo, Soutine'o, A. Masson, F. Picabia, B. Buffet, N. de Stael ir kitų) kūrybos principais, jų spalviniais sprendimais, pamėgtais motyvais ir personažais.

Kiek leidžia varganos pirmųjų metų gyvenimo Paryžiuje aplinkybės, kurdamas tapybos, pastelės darbus, litografijas, Kasiulis ieško ryšių su galerijomis siekdamas eksponuoti savo kūrinius ir sulaukti pripažinimo. Šioms atrodžiusioms nepasiekiamoms svajoms netikėtai atsiveria galimybės. Amerikiečių galerijai *Hallmark* Paryžiuje paskelbus konkursą, dailininkas pateikia, kartu su daugybe kitų dailininkų, paveikslą „Bėgimas į Egiptą“. Šis patenka į penkiasdešimt atrinktų geriausių į kilnojama parodą, kurią vežioja po įvairius JAV miestus. Savo laiške žmonai dailininkas entuziastingai rašo: „Mano gyvenimo tikslo troškimas pradeda pildytis, nes aš jaučiu, kad tik čia, tik Paryžiuje, galiu tikėtis gyventi ir tikrai kurti.“<sup>18</sup>

Paniręs Paryžiuje į muziejuose ir galerijose atsiskleidusią didžiųjų prancūzų modernios dailės spalvos ir formų karaliją, Kasiulis tolsta nuo ankstyviesiems realistinės ir natūralistinės pakraipos kūriniams būdingo tamsaus kolorito, buitiskumo, naratyvinio aprašinėjimo.

Prancūziškoje aplinkoje spalvų spindesys sušvinta natūraliai, nieko nereikia dirbtinai sugalvoti; kerinčios grožiu spalvos ir formos skleidžiasi ne tik impresionistų, fovistų, ekspresionistų pasekėjais užtvindintuose muziejuose, galerijose, tačiau ir bulvaruose, kavinėse, parkuose, Senos pakrantėse. Iš tikrųjų nuo penktojo dešimtmečio pabaigos dailininko kūryba skleidžiasi pirmiausia spalvos, kolorito ir spalvingų išorinių gyvenimo įspūdžių perteikimo, spalvų ir formalizuojamų motyvų sąveikos plotmėje.

Šie nauji svarbūs Kasiulio meninio stiliaus poslinkiai akivaizdžiai regimi Matisse'o įkvėptuose paveiksluose „Moteris pas dailininką“ (1948 m.), „Gulinti mergina“ (1948 m.), Bonnardo išplautų formų ir rusvo kolorito paveiktame „Akte“ (apie 1948 m.), pastelėse „Pokalbis prie stalo“ (1950 m.), „Šeima“ (1950 m.), „Sėdinti raudonplaukė ir geltonplaukė moteris“ (1950 m.). Juose išsiskleidžia anksčiau dailininkui nebūdingas švelnus pastelinio kolorito jausmas. Čia tamsoką ankstesniųjų paveikslų koloritą laipsniškai keičia šviesių spalvų žaismas, plokščios muzikalių kompozicijų, suautos iš spalvingų potėpių, brūkšnių, dėmių, sukuriančių harmoningus figūrų ir jas supančių interjerų junginius.

Dailininkas savo aliejinės tapybos kūriniuose ir pastelėse pasineria į naujų meninės išraiškos priemonių, pirmiausia muzikalių spalvinių sąskambių ieškojimus. Čia tapymo maniera ir koloritas dėl postimpresionistinės ir fovistinės prancūzų dailės poveikio įgauna naują pobūdį. Spalvos skaidrėja, vaduojasi iš šviesos ir šešėlių žaidimo, įgauna daugiau žaismo ir dekoratyvinio puošnumo. Piešinys taip pat įgauna daugiau laisvės, potėpis

redukuojamas į pirmaprades struktūras ir stilizuojamas.

Pirmą autorinę parodą Paryžiuje Kasiulis surengia 1949 m. R. Duncano, garsios šokėjos Aisadoros Duncan brolio, galerijoje. Į ją, anot dailininko žmonos Bronės pasakojimų, „atėjo viena turtinga žydų kilmės prancūzė, ištekėjusi už Fordo, bet jau išsiskyrusi. Pamačiusi Kasiulio parodą, „madame“ Ford papasakojo apie jį garsiam Paryžiaus galerininkui Stiebeliui. Šis atėjo pasižiūrėti, nupirko iš Kasiulio trisdešimt paveikslų ir savo galerijoje surengė pirmą tikrai didelę Kasiulio parodą Paryžiuje. Įžangą jos katalogui parašė garsus kritikas G. Pillement. Ji buvo surengta 1950 metais, aš tada jau buvau Paryžiuje, prisimenu, kaip Kasiulis paveikslus Stiebeliui nešė. Ir visi jie buvo nupirkti.“<sup>19</sup>

Pagrindiniai Kasiulio tapybos stiliaus, motyvų, spalvos ir kolorito pokyčiai, palyginti su Kauno ir Freiburgo periodais, išryškėja šeštajame dešimtmetyje, kai jo kūrinuose skleidžiasi įvairių jį sužavėjusių dailininkų įtakos. Prancūziškas spalvos ir formos žaismingumas čia susipina su skandinavams būdingu stiliaus skaidrumu, potraukiu prie dekoratyvumo. Šią jungtį papildo ir Paryžiaus mokyklos vaizdinių pasaulį keičiantys dramatiški litvakų dailės motyvai, kurie suartėja su Rouault tapiniams būdinga egzaltacija ir tuomet įsiviešpataujančiais lyrinės abstrakcijos meistrų orientalistiniais techniniais kūrybos principais.

Analizuojant šeštojo dešimtmetio pradžioje dailininko sukurtus geriausius tapybos ir litografijos kūrinius susidaro įspūdis, kad Kasiulis vis kryptingiau panaudoja spalvos, kolorito emocinio poveikio galią, kuriamo vaizdinio apiben-

drinimo ir stiliaus lapidariškumo teikiamas meninės išraiškos galimybes. Iš čia randasi aiškus pagrindinio motyvo, emocionaliai suvokėją veikiančios vyraujančios spalvos ir lokalinių zonų išskyrimas, lanksčių ar laužytų kaligrafiškų linijų susiejimas su kuriamo vaizdinio visuma. Jo geriausiuose šio tarpsnio paveiksluose dažniausiai yra vienas ar keletas paveiklo vaizdinę struktūrą cementuojančių kompozicinių akcentų vienos spalvos – žalios („Restorane“, 1951 m.) ir rusvos („Mergina, parimusi prie stalo“, 1951 m.) – kolorito fone. Vientisai koloritinei sistemai pajungiamos kitos spalvingos dėmės, linijos, ekspresyvūs brūkšniai, dekoratyvios rytietiškos arabeskos, kurios sustiprina kontrastingų dinamiškų formų ir linijų žaismą, padedantį išvengti monotoniškumo. Galingos jaunatviškos energijos kupinas energetinis skaidrių nuotaikų užtaisas, spalvų ryškumas čia maskuoja konstruktyvius kompozicinius paveikslų trūkumus.

Kasiulis į savo personažų ir meninių vaizdinių sistemą įtraukia ir vis didesnį populiarumą šeštajame dešimtmetyje paryžietiškoje aplinkoje įgaunančio Soutine'o pamėgtus motyvus („Gaidys“, „Natiurmortas su žuvimis“) ir žydų štetlo kasdienio gyvenimo, jo neherojiškų tragizmo dvasios kupinų herojų pasaulį („Šokėjas“, „Žydai su knyga“, „Vyras su gaidžiu“, „Gaidžio pardavimas“ ir kt.), kuris nuo vaikystės jam buvo gerai pažįstamas litvakų gausiai apgyvendintame Simne ir kituose mažuose Dzūkijos miesteliuose.

Kad ir kaip vertinsime šiuos paryžietiško kūrybinės evoliucijos tarpsnio pradžioje išryškėjusius poslinkius plastinės formos, kompozicijos, spalvos ir kolorito

srityje, negalime ignoruoti esminių pokyčių pasirenkamuose motyvuose ir vaizdinių sistemos srityje, kurie liudija stiprėjančią dailininko išitraukimą į šviesą ir nuotaikingumą dvelkiančių, būtent Paryžiaus mokyklai būdingų siužetų, motyvų personažų ir meninių vaizdinių pasaulį. Pagrindiniai tapytojo sprendžiamieji plastiniai uždaviniai persikelia nuo naratyvinių aspektų į meno fenomeno esmę sudarančių muzikalios paveikslų architektūros spalvos, kolorito ir formų santykių sąveikos sritį.

Plastinės formos ir spalvos harmonijos požiūriu turbūt įdomiausi brandą pasiekusio dailininko šeštajame ir septintojo dešimtmečio pradžioje sukurti kūriniai. Iš jo tapinių ir litografijų pirmiausia išskirčiau pasteles „Gatvės muzikantas“, „Gatvės scena“, „Apelsinų pardavėjas“ ir aliejumi tapytus darbus „Dailininkas ir modelis“, „Raitelis ant žirgo“, „Dailininkas ir užsakovė“, „Žve-

jys valtyje“, „Žvejai“. Jie žavi spalvinių ir kompozicinių sprendimų drąsa, gaišvumu, stiliaus glaustumu. Dailininkas vis dažniau apsiriboja vienu ar keliais pagrindiniais personažais ar motyvais, o visi kiti meninės išraiškos elementai pajungiami kompozicinei paveikslų visumai. Subtilus spalvos ir kolorito jausmas čia susipina su ritminėmis struktūromis, kurios perteikiamos dekoratyvių dėmių kontrastingais santykiais arba ritmingų linijų sugretinimu. Paveiksluose daug lyrizmo, dekoratyvumo, šviesių skaidrių ir sodrių spalvų, subtilių koloritinių santykių, formų ir linijų harmonijos. Kiek silpnesni yra šio tarpsnio schemiški peizažai „Medžiai laukuose“, „Medžiai prie upės“. Iš geriausių šio tarpsnio aliejumi tapytų kūrinių išskirčiau „Knygų pardavėjai prie Senos“, „Gėlių turgus“, „Draugija miške“, „Muzikantas ir mandolina“, „Žibalinė lempa“, „Žaidžiantys šaškėmis“ ir kitus.

## VĒLYVOJI TAPYBA NUOŽMIOS RINKOS APLINKOJE

Potraukis prie kompozicinės tvarkos, akivaizdžiai regimas šeštajame ir septintajame dešimtmečiais, silpnėja aštuntojo dešimtmečio pradžioje, kai išsiskleidžia susižavėjimas turtingu dekoru ir įvairiais pagražinimais. Kita vertus, šiuo tarpsniu greta akivaizdžių laimėjimų kolorito srityje vis dažniau pastebimi kompozicijos trūkumai. Be dviejų ar trijų pagrindinių paveikslų turtingai niuansuotų spalvinių akcentų, atsiranda ankstesnei paryžietiško tarpsnio kūrybai mažiau būdingas perkrovimas šalutinėmis efektingomis detalėmis, kurios griauia paveikslų kompozicijos vienti-

sumo įspūdį, kadangi jos konkuruoja viena su kita. Paskiros, anksčiau spontaniškos, dėl fovizmo dvasios poveikio išsiskleidusios gyvybingos spalvos emocinę galią demonstruojančios tapybos tendencijos formalizuojamos, o stiprėjančios dekoratyvumo ir vaizdinių supaprastinimo tendencijos dabar ne visuomet pasiteisina. Pakliuvęs į konkrečią, su šeimos galerijos išlaikymu tiesiogiai susijusią stipriai rinkos veikiamą kultūrinę terpę ir pasirinkęs savo veiksmingą, su meno rinkos reikalavimais susijusią kūrybos strategiją, jis, nepasitebimai blėstant kūrybinei energijai,

pasuka kitu keliu – formalizuoja ir re-produkuoja ankstesnius savo kūrybos laimėjimus.

Iš čia kyla dar vienas svarbus apta-riamos vėlyvosios tapybos ypatumas, kuris išryškėja kompozicijoje, tai yra at-sainiame personažų išdėstyme paveiks-lo erdvėje; jie neretai atitrūksta nuo pa-grindinių struktūrinių paveiklo kompo-zicinių ašių, erdvinių, spalvinių dėmių, linijų ir kitų sudėtinių formalių paveiks-lo komponentų subalansavimo. Kūrinio vaizdinę struktūrą sudarančias detales dailininkui darosi vis sunkiau sutelkti į vientisą kompozicinę ir koloritinę siste-mą. Tad vėlyvuosiuose kūrinuose anks-čiau buvę organiškai motyvai ir persona-žai virsta formalizuotomis emblemomis, silpnėja simboliškumas ir trūkinėja pa-samone aktyviai veikiantis meno vaizdi-nių ryšys su tikrove. Ir galiausiai stiprė-jantis spalvos išlaisvinimas ir paveiklo erdvės perkrovimas šalutinėmis detalė-

mis lemia susiformavusios vientisos kompozicinės sistemos irimą.

Taigi atsiribojęs nuo struktūrinių ta-pybinės kompozicijos problemų spren-dimo, Kasiulis pasuka lengvesniu keliu – asociatyviai konstruoja savo vaizdinių sistemą. Ne visuomet aiškiai regimus konstruktyvius ir analitinius tapybos principus jo tapybos sistemoje išstumia žaidybinės ir improvizacinės nuostatos, o tas konstruktyvaus kompozicinio maš-tymo trūkumas, kuris ankstyvuojų kū-rybinės evoliucijos tarpsniu buvo mas-kuojamas vitališka dailininko energija ir emocionaliomis spalvomis, darosi vis akivaizdesnis. Silpnėjant energetiniams kūrybos ištekliams, gyvenimo saulėly-dyje šios problemos vis gilėja ir veda prie anksčiau atrastų kūrybinių sprendimų multiplikavimo, o tai neišvengiamai trik-do tokį svarbų autentiškam menui ener-getinį užtaisą ir emocinį paveikslų po-veikį suvokėjui.

## IŠVADOS

Retrospektyviai apžvelgę Kasiulio kū-rybos ištakas, nueitą kūrybos kelią, pa-grindinius jo poetiką styguojančius veiks-nius, vyraujančias temas, motyvus, gali-me konstatuoti, kad jis, kaip joks kitas iš išeivijoje kūrusių lietuvių dailininkų, sa-vo kūrybinėje evoliucijoje jautriai atspin-di supančios aplinkos estetinių skonių pokyčius. Augant bažnytinių reikmenų meistro šeimoje susiformavę išgyvenimo ir technologiniai įgūdžiai Kasiuliui pade-da geriau, nei kitiems išeivijoje kūrusiems lietuvių dailininkams, perprasti sudėtin-gomis pokario metų sąlygomis prisitai-kymo prie rinkos reikalavimų strategijas ir tinkamai pasirinkti pagrindines savo

stilistinės raidos kryptis. Minėti dailinin-ko kūrybos bruožai jau skleidžiasi anks-tyvuojų Kauno periodu, kai vyrauja rea-listinės, natūralistinės ir neoromantinės (simbolistinės) tendencijos. Pasitraukęs iš Lietuvos, karo nuniokotoje Vokietijoje jis jautriai reaguoja į pasikeitusius aplin-kos skonius. Tuomet ryškėja poimpresio-nistinės dailės ieškojimai. Tačiau ryškiau-siai savito Kasiulio tapybinio stiliaus bruožai išsiskleidžia margos polistilisti-nės Paryžiaus meninės kultūros aplinke-je, kuri suformuoja „kasiuliško egzotiz-mo“ tapyboje fenomeną.

Paryžietiško periodo Kasiulio kūri-niuose anksčiau vyravusias tendencijas



keičia spalvos ir kolorito problemas su-reikšminusi iš impresionizmo kylanti modernistinio meno tradicija, kurioje keisčiausiu pavidalu susipina įvairių modernistinio meno krypčių ir paskirų jų atstovų stilistiniai elementai. Nesunkiai brandą pasiekusio dailininko spalviniuose, plastiniuose sprendimuose, ikonografijoje, pamėgtose temose, siužetuose, motyvuose, personažuose aptiksime pas-kirus impresionizmo, postimpresionizmo, puantilizmo, fovizmo, ekspresionizmo, poetinio siurrealizmo, „žydu mokyklos“, lyrinės abstrakcijos ir kitų modernistinio meno krypčių bei meistrų kūriniais būdingų bruožų. Jie Kasiulio drobėse susilieja su naivaus meno elementais ir formuoja šiam dailininkui būdingą ir nesunkiai atpažįstamą spalvingą individualų stilių.

Jo sėkmingą įsiliejimą į Paryžiaus mokyklą ir pripažinimą lemia skirtingi veiksniai, tačiau pirmiausia visuomet mane bendraujant su šiuo dailininku stebinęs tiesiog neįtikėtinas imlumas epochos poreikiams ir išorinėms įtakoms. Kitas ne mažiau svarbus veiksnys, lėmęs jo pasirinktą „išgyvenimo strategiją“ veiksmingumą ir sėkmingai susiklosčiusią dailininko karjerą Paryžiaus mokyklos aplinkoje, yra gebėjimas lanksčiai prisitaikyti prie užsakovų ir rinkos keliāmų reikalavimų. Šie amatininkystės įgū-

džiai ir nuostatos paveikia ir kitą Kasiulio kūrybinei veiklai būdingą bruožą – paklausių motyvų, siužetų tiražavimą.

Vadinasi, pakliuvęs į nuožmius rinkos ir totalinės meno komercializacijos užspėstus jo talentui spąstus, Kasiulis savo kūrybinio kelio pabaigoje vis dažniau pasitenkina jau įvaldytų efektingų siužetų ir motyvų multiplikavimu arba, kitais žodžiais tariant, produkcijos savo galerijai gaminimu. Tuo paaiškinamas vis didesnis dailininko teikiamas dėmesys išorinei formai ir jau kanoniškais bei legendiniais tapusių Paryžiaus mokyklos motyvų (Monmartras, Monparnasas, Sacre Coeur, Eifelio bokštas, Notre Dame katedra, Senos bukinistų prekystalių nusėtos parkrantės) ir kitų chrestomatiniais tapusių simbolių aktyvus skverbimasis į jo kūrinis. Aprašomi stilistiniai virsmai liudija daugeliui pripažintų dailininkų būdingą siekį, senkant kūrybinei energijai, toliau mechaniškai varijuoti tomis temomis, personažais ir motyvais, kurie suteikė jiems *akmé* metu šlovę ir pripažinimą. Vėlyvojo tarpsnio Kasiulis neišvengė šio pavojaus ir jį ištiko daugelio išaikvojusių savo energetinius išteklius ir nenorinčių laiku pasitraukti iš meno pasaulio dailininkų likimas, tačiau mums liko gyvi jo ieškojimus ir kūrybinės dvasios skrydžius reprezentuojantys geriausi penktojo, šeštojo ir septintojo dešimtmečių kūriniai.

## Literatūra ir nuorodos

- <sup>13</sup> Vytauto Kasiulio kūrinių parodos katalogas. Kaunas: Vytauto Didžiojo kultūros muziejus, 1943, p. 4.
- <sup>14</sup> Vytautas Kairiūkštis, Dailininko V. Kasiulio parodos proga, Vytautas Kairiūkštis: *straipsniai, paskaitos, laiškai, amžininkų atsiminimai*. Sud. R. Brogienė. Vilnius: Vaga, 1989, p. 306.

<sup>15</sup> Ten pat, p. 307–308.

<sup>16</sup> Ten pat, p. 399.

<sup>17</sup> Elvyra Valiukaitė, V. Kasiulis – gimtinėje nepelnytai pamirštas dailininkas. *Kultūros barai* 4, 2008, p. 61.

<sup>18</sup> Ten pat.

<sup>19</sup> Ten pat.